

DARALDICI QUR U VAS T S L QAZ AXINIS RF N N
ÖLÇÜLM S ND QEYR -MÜ YY NL Y N T Y N

UOT 389.15

M. .K rimova

0000-0003-4932-7031, ADNSU, Az rbaycan,
mkerimova@rambler.ru

S.M.Abbasova

0000-0002-9213-5273, ADNSU, Az rbaycan,
abbasovasakina@rambler.ru

Xülas

Ölçm n tic l ri milli metroloji institutların, metroloji t kilatların, akkreditasiya olunmu ka-
librl m v sınaq laboratoriyalarının, mü ssis l rin metroloji xidm tl rinin v ölçm l rl m ul
olan dig r t kilat v xidm tl rin ld etdikl ri çox mühüm texniki informasiyadan ibar tdir. Ölçm
n tic si yalnız o halda tam olur ki, ölçül n k miyy tin qiym ti qeyri-mü yy nliyin qiym ti il mü-
ayi t olunsun. Hal-hazırda beyn l xalq s viyy d qeyri-mü yy nlik ölçm l rin n tic l rin etimad
ölçüsü kimi q bul edilmi dir.

Ölçm l rin qeyri-mü yy nliyinin qiym tl ndirilm sind sas m qs d ölçm l rin v hd tinin t -
min edilm sidir. Ölçm l rin ierarxiyası üzr yuxarıya do ru h r k t etdikc , ölçm n tic sinin v
onun qeyri-mü yy nliyinin nec alınması bar d daha çox informasiya t l b olunur. Ölçm l rin
qeyri-mü yy nliyi ölçül n k miyy tin qiym ti il i l y nl r uy unlu un qiym tl ndirilm si zaman
müqayis aparma a, ölçm l r saslanan s hv q rarın q bul edilm ehtimalını ld etm y v
yaranan riskl ri idar etm y imkan verir. Qeyri-mü yy nliyin insan f aliyy tinin müxt lif sah l -
rind geni t tbiqi ölçm n tic l rinin analizind yeni istiqam tl rin inki afına imkan yaradır, elmi
v t tbiqi t dqiqatlar üçün geni yol açır. Buna gör müxt lif ölçm l rin qeyri-mü yy nliyinin t yin
edilm si yollarının i l nilm si metrologiya sah sind aktualı mı itirmir.

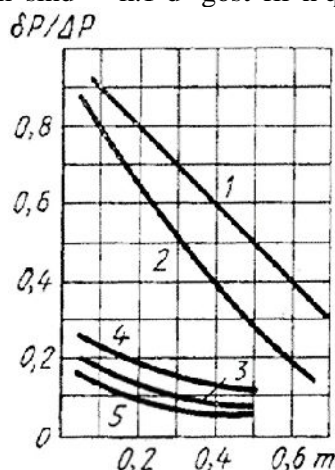
M qal d maye v qazların s rfinin ölçülm sind n geni yayılmı üsul olan d yi n t qyql r
dü güsün sas n aparılan ölçm l rin qeyri-mü yy nliyinin t yin edilm si variantı göst rilmi dir.

Açar sözl r: qeyri-mü yy nlik, ölçm m s l si, s rf, diafraqma, t bii qaz, giri k miyy tl ri,
qeyri-mü yy nlik büdc si.

1. Giri . Ölçül n k miyy tin n yax ı ölçülm imkanı n kiçik qeyri-mü yy nlikl t yin edilir.
Qeyri-mü yy nliyin qiym tl ndirilm si üzr mövcud olan s n dl rd onun qiym tl ndirilm si
sxemi verilir, lakin bu s n dl r qeyri-mü yy nliyin analizind v qiym tl ndirilm sind intellektual
dü ünmi ni v pe kar ustalı ı v z ed bilm z. Müxt lif ölçm sah l rind , o cüml d n metroloji
v elmi t kilatlarda, laboratoriyalarda v t dris mü ssis l rind qeyri-mü yy nliyin qiym tl ndirilm
si metodlarının öyr nilm si ölçm n tic l rinin d qiqliyini beyn l xalq normalara uy un ifad
etm y , ölçü informasiyasına qar ılıqlı etibarın yaranması vasit sul ölk l r arasında texniki
mane l rin aradan qaldırılmasına imkan verir. Müxt lif sah l rd yerin yetiril n ölçm l rin qeyri-
mü yy nliyinin qiym tl ndirilm si üzr i l rin h cmi ild n il artır. Mü llif l r t r find n t bii
qazın d yi n t zyiql r dü güsü üsulu il ölçülm si zaman qeyri-mü yy nliyin sad ölçülm
variantı i l nilmi dir.

Maye, qaz v buxar axınlarının s rfinin n geni yayılmı ölçm prinsipl rind n biri daraldıcı
qur uda d yi n t zyiql r dü güsü prinsipidir. Bu prinsipin üstünlükl ri sad v etibarlı olması,
h r k t ed n hiss l rin olmaması, ucuz ba a g lm si, praktiki olaraq ist nil n s rfin ölçül bilm si,
xüsusil h miyy tli olan is s rfölç nl rin d r c l nm xarakteristikalarının bahalı s rfölç n
metroloji qur ulardan istifad etm d n hesabat yolu il alınması imkanındır.

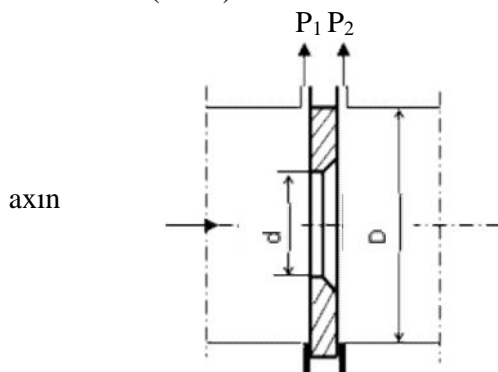
Daraldıcı qur u kimi standart diafraqmadan, soplo v Venturi borusundan istifadə edilir. Praktiki olaraq, s rfin ölçülm sind daraldıcı qur u kimi diafraqmadan istifadə etmə üstünlük verilir. Bel ki, diafraqma konstruktiv c h t d n sad dir v daha ucuzdur. Lakin s rfin ölçülm sinin h r bir konkret halında mü yy n amill r, sas n daraldıcı qur udakı s rf itkisi n z r alınmalıdır. T zyi q itkisin gör daraldıcı qur unun seçilm sind k.1-d göst ril n qrafikd n istifadə etmə k olar [1].

k.1. Daraldıcı qur udakı t zyi q itkisinin ($\delta P/\Delta P$) onun nisbi sah sind n (m) asılı lı ı

1- diafraqma; 2- soplo; 3 - qısa Venturi soplosu; 4- uzun Venturi soplosu; 5- Venturi borusu.

Qrafikd n görünür ki, t zyi q itkisi δP daraldıcı qur udakı t zyi q dü güsünün P hiss si kimi ifadə olunur v daraldıcı qur unun növündən asılıdır. Daraldıcı qur unun nisbi sah sinin (modulun) eyni bir qiym tind diafraqmadakı t zyi q itkisi dig r daraldıcı qur ulara nisb t n daha çoxdur. Lakin b rab r t zyi q dü gül rind v mühitin eyni s rfl rind diafraqmanın modulunun qiym ti soploya n z r n böyükdür, çünki eyni modulda diafraqmanın s rf msalı soplonun s rf msalından kiçikdir. Ona gör d diafraqma v ya soplo istifadə edildikd t zyi q itkisi praktiki olaraq eyni qalır. Venturi soplosu v Venturi borusunun konstruktiv v qura dırılma ç h tind n daha mür kk b olduqları üçün v verilmi m s l d t zyi q itkisin m hduduy t qoyulmadı ı üçündaraldıcı qur u kimi diafraqmaya üstünlük verilmi dir. Diafraqma, m rk zi borunun oxunda yerl n dair vi d liy malik olan polad diskd n ibar tdir (k.2).

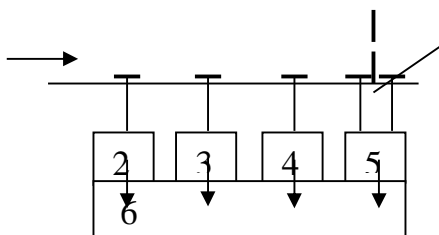

k.2. Diafraqmanın sxemi

Diafraqma ilk çevirici rolunu oynayır, diametri $D \geq 50$ mm olan boruda yerl dirilir v onda daralma yaradır, bunun n tic sind axın diafraqmadan keçdikd onun sür ti artır, t zyi qi s azalır. Bel likl , daraldıcı qurulu boruda $\Delta P = P_1 - P_2$ t zyiql r dü güsü yaradır v o, axının s rfind n asılı olur.

Qar ıya qoyulan ölçm m s l si - t bii qaz axınının s rfinin d yi n t zyiql r dü güsün sas n ölçülm si k.3-d göst ril n struktur sxem üzr yerin yetirilmidir.

1

k.3. Axının s rfinin ölçülm sisteminin struktur sxemi

1- daraldıcı qurulu ; 2- temperatur vericisi; 3- t zyiğ vericisi; 4- sıxlıq vericisi; 5- t zyiğ r dü güsü vericisi; 6- hesablama qur usı

S rfin ölçülm sind a a ıdakı ölçm vasit l ri seçilmidir:

- kameralı diafraqma DKC;
- differensial t zyiğ vericisi EJA130E;
- t zyiğ vericisi EYD33;
- müqavim t termoçeviricisi TCM410-01;
- sıxlıqölç n .

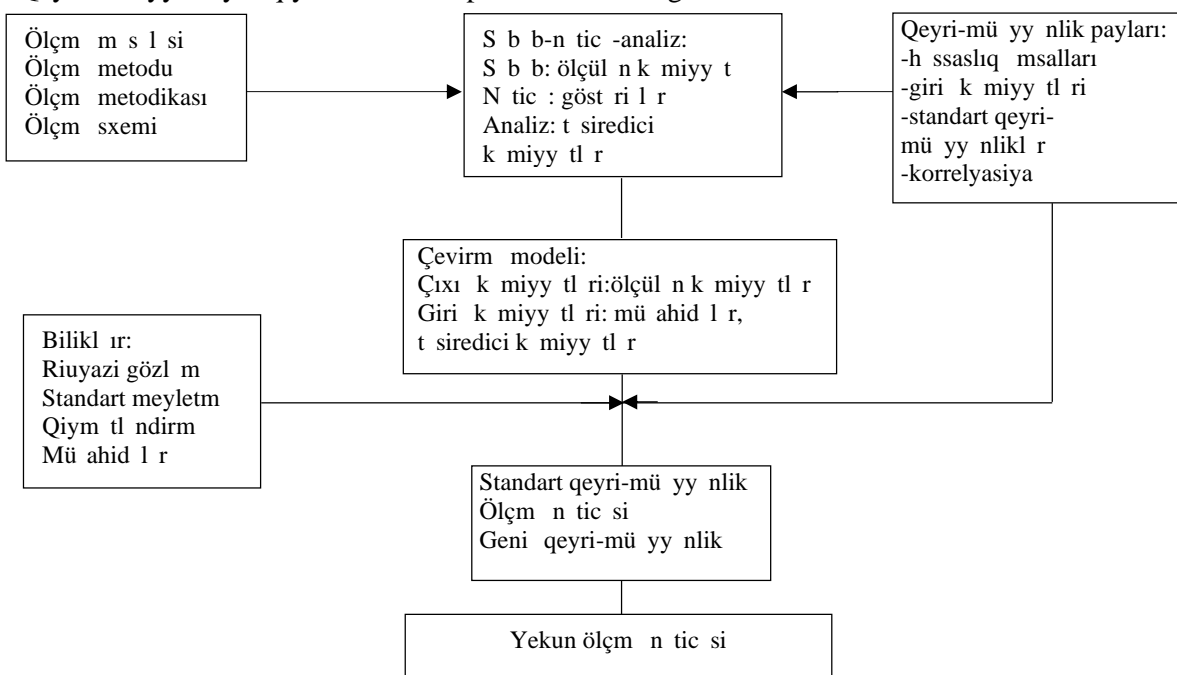
Qazın s rfinin ölçülm si diametri $D_{20}=205$ mm olan boru üçün v daraldıcı qurulu un modulu $m = d^2/D^2 = 121^2/205^2 = 0,349$ üçün yerin yetirilmidir.

2. Qeyri-mü yy nliyin qiym tl ndirilm si

Ölçül n k miyy tin v onu mü aiyy t ed n qeyri-mü yy nliyinin bütün qiym tl ndirilm prosesini ümumi kild s kkiz m rh l klind göst rm k olar:

- ölçm nin t sviri v onun modelinin t rtib edilm si;
- giri k miyy tl rinin qiym tl rinin v standartn qeyri-mü yy nlikl rinin qiym tl ndirilm si;
- korrelyasiyaların analizi;
- qeyri-mü yy nlik büdc sinin t rtib edilm si;
- çıxı k miyy tinin hesablanması;
- çıxı k miyy tinin standart qeyri-mü yy nliyinin hesablanması;
- geni qeyri-mü yy nliyin hesablanması;
- ölçm n tic sinin t qdim edilm si.

Qeyri-mü yy nliyin qiym tl ndirm prosesi k.4-d göst rilmi dir.

k.4. Qeyri-mü yy nliyin qiym tl ndirm prosesi

Ölçmənin təsviri məqalənin girişində verilmişdir. Sonrakı mərhələlər qısa kildə aşağıda göstərilir.

2.1. Ölçmənin riyazi modeli

Ölçülən kəmiyyət – təbii qazın həcmi sürəti, Q , m³/s, aşağıdakı düstur üzərində təyin edilir:

$$Q = 0,2109 \alpha \varepsilon d_{20}^2 \sqrt{\frac{\Delta P \cdot P}{F_n T K}} \quad (1)$$

burada α – sərbəst məsəl; ε – ölçülən mühitin genişliyinə nisbətli məsəl, $\alpha = 0,9985$; d_{20}^2 – daraldıcı quruluşun diametrinin 20°C temperaturda diametri, $d_{20} = 121,2$ mm; P – diafraqmada yaranan təzyiqlərdəki fərq, $P = 160$ kq/m²; F_n – daraldıcı quruluşa nisbətli mühitin təzyiqi, $F_n = 1,1270$ kq/cm²; T – daraldıcı quruluşa nisbətli mühitin normal rəqəmsal sıxlığı, $T = 0,7230$ kq/m³; K – daraldıcı quruluşa nisbətli temperatur, $K = 1,0$ – qazın sıxılma məsəlidir.

2.2. Giriş kəmiyyətlərinin analizi:

Giriş kəmiyyətlərinin analizi [2]-də verilən düsturlar üzərində yerinə yetirilmişdir. Alınan nəticələr C.11-də göstərilmişdir.

C.11.

Qazın sürətinin ölçülməsinin qeyri-müəyyənliyinin qiymətləndirilməsində giriş kəmiyyətlərinin analizi

Giriş kəmiyyəti: sərbəst məsəl	Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirmə növü: B Paylanmanın növü: normal Qiymət: 0,6480 Standart qeyri-müəyyənlik: $u(\alpha) = 0,0021$
Sərbəst məsəlinin qeyri-müəyyənliyi $u(\alpha)$ diafraqma üçün nisbi orta kvadratik xətanın düsturuna əsasən təyin edilmişdir. $\sigma_{\alpha} = [0,3^2 + \sigma_{\alpha d}^2 + \sigma_{\alpha D}^2]^{0,5}$ və $\sigma_{\alpha d} = 2\sigma_d \left(1 + \frac{m^2}{\alpha}\right)$ düsturuna əsasən təyin edilmişdir. $\sigma_{\alpha D} = 2\sigma_D \frac{m^2}{\alpha}$ xətaları d və D diametrlərinin buraxıla bilən meylətlərindən yaranır: diafraqma üçün $\sigma_d = 0,05$; $\sigma_D = 0,15$ olduqunuzu nəzərə alsaq, $\sigma_{\alpha d} = 0,1188\%$ və $\sigma_{\alpha D} = 0,056\%$ alınır, bu halda $\sigma_{\alpha} = 0,3279\%$ və $u(d_{20}) = \sigma_{\alpha} \cdot \alpha / 100\% = 0,0021$	
Giriş kəmiyyəti: daraldıcı quruluşun diametrinin 20°C-də diametri d_{20} , mm	Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirmə növü: A Paylanmanın növü: normal Qiymət: 121,2mm Standart qeyri-müəyyənlik: 0,0340 mm
Giriş kəmiyyətlərinin qiymətləri (8.2) düsturu üzərində orta hesabı qiymət kimi tapılır. Standart qeyri-müəyyənlik (8.3) düsturu üzərində orta kvadratik meyl kimi tapılır: $u(d_{20}) = s(\bar{d}) = 0,0340$ mm	

C.11-in ardı

Giriş kəmiyyəti: diafraqmada yaranan və difmanometrlə ölçülən təzyiqlərdəki fərq ΔP , kq/m ²	Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirmə növü: B Paylanmanın növü: normal Qiymət: 160 kq/m ² Standart qeyri-müəyyənlik: $u(P) = 1,4400$ kq/m ²
Difmanometrlərin nisbi xətası $\sigma_{\Delta P} = 0,5 \frac{\Delta P_h}{\Delta P} S_{\Delta P}$ düsturuna əsasən təyin edilir (burada $S_{\Delta P}$ - cihazın dəqiqlik sinfidir; ΔP_h - Q_h həddində olan təzyiqlərdəki fərqin həddidir). $\sigma_{\Delta P} = 0,5 \frac{144}{160} \cdot 2,0 = 0,9\%$. Bu halda $u(P) = 0,9 \cdot 160 / 100 = 1,4400$	

<p>Giriş miyyəti: daraldıcı qurulu dan və l mühitin mütl q t ziyiqi P, kq/cm²</p>	<p>Qeyri-müyy nliyin qiym t l ndirm növü: B Paylanmanın növü: normal Qiym ti: 1,1270 kq/cm² Standart qeyri-müyy nlik: $u(P)=0,008$ kq/cm²</p>
<p>Mütl q t ziyiqin ölçm x tası $\sigma_P = \left[\sigma_{P_b}^2 + \left(\sigma_{P_i} \frac{P_i}{P} \right)^2 \right]^{0,5}$ düsturuna sas n t yin edilir ($P_b = 1,0332$ kq/cm² –barometrik t ziyiq; $P_i = 1,2$ kq/cm²–izafi t ziyiqdir); $\sigma_{P_b} = \frac{50 \Delta P_b}{P} = \frac{50 \cdot 1,356 \cdot 10^{-3}}{1,1270} = 0,06\%$; (burada P_b – barometrik t ziyiqin maksimal mütl q x tasıdır); $\sigma_{P_i} = 0,5 \frac{P_b}{P_i} S_p = 0,5 \frac{1,6}{0,1} 1,0 = 8\%$; (burada P_b – manometrin yuxarı h ddi; S_p– manometrin d qiqlik sinfidir). $\sigma_P = \left[0,06^2 + \left(8,0 \frac{0,1}{1,1270} \right)^2 \right]^{0,5} = 0,7105\%$; $u(p) = 0,7105 \cdot 1,1270 / 100\% = 0,008$</p>	
<p>Giriş miyyəti: ölçül n mühitin genil nm sin düz li msalı</p>	<p>Qeyri-müyy nliyin qiym t l ndirm növü: B Paylanmanın növü: normal Qiym ti: 0,9985 Standart qeyri-müyy nlik: $u(\ ) = 0,0095$</p>
<p>Ölçül n mühitin genil nm sin düz li msalının qeyri-müyy nliyi diafraqma üçün nisbi orta kvadratik x tanın $\sigma_\varepsilon = \frac{(1-\varepsilon)}{\varepsilon} \left[\sigma_x^2 + \sigma_{\Delta P}^2 + \sigma_P^2 \right]^{0,5} + \sigma_0$ düsturuna sas n t yin edilir (ε - qazın adiabata göst ricisinin t yin edilm x tasıdır); $\sigma_\varepsilon = \frac{(1-0,9985)}{0,9985} [64 + 2,0736 + 0,0064]^{0,5} + 0,9392 = 0,9514\%$; $u(\ ) = \sigma_\varepsilon \cdot / 100\% = 0,0095$</p>	

C dv l 11-in ardı

<p>Giriş miyyəti: mühitin sıxlı ρ, kq/m³</p>	<p>Qeyri-müyy nliyin qiym t l ndirm növü: B Paylanmanın növü: normal Qiym ti: 0,7230 kq/m³ Standart qeyri-müyy nlik: $u(\ ) = 0,0006$ kq/m³</p>
<p>T bii qazın sıxlı mın orta kvadratik x tası onun t rkibind ki qazların c dv l üzr t yin edil n sıxlıqlarının orta kvadratik x talarına sas n $\sigma_{\rho_i} = 50 \frac{\Delta \rho_i}{\rho_i}$ düsturu üzr t yin edilir (burada $\Delta \rho_i$– nom c dv l qiym tind sonuncu r q min yarısına b rab r olan maksimal mütl q x tadır). $\sigma_{\rho_{metan}} = 0,04\%$; $\sigma_{\rho_{etan}} = 0,73\%$; $\sigma_{\rho_{propan}} = 0,08\%$; $\sigma_{\rho_{butan}} = 0,25\%$; $\sigma_{\rho_{CO_2}} = 0,0001\%$; $\sigma_{\rho_{azot}} = 0,002\%$. T bii qaz üçün $\sigma_\rho = \sqrt{0,04^2 + 0,73^2 + 0,08^2 + 0,25^2 + 0,0001^2 + 0,002^2} = 0,08\%$. Bu halda $u(\ ) = 0,08 \cdot 0,7230 / 100 = 0,0006$ olur.</p>	
<p>Giriş miyyəti: temperatur T, K</p>	<p>Qeyri-müyy nliyin qiym t l ndirm növü: B Paylanmanın növü: normal Qiym ti: 323 K Standart qeyri-müyy nlik: $u(T) = 1,0562$ K</p>
<p>Temperatur üçün nisbi orta kvadratik x tası $\sigma_T = 0,5 \frac{N_i}{(273,15+t)} S_t$ düsturu üzr t yin edilir (burada N_i – termometrin ölçm diapazonu; S_t – d qiqlik sinfidir). $\sigma_T = 0,5 \frac{(323+100)}{(273,15+50)} \cdot 0,5 = 0,327\%$. $u(T) = 0,327 \cdot 323 / 100 = 1,0562$</p>	

Giriş miqyası: qazın sıxılma əmsali K	Qeyri-müəyyənliyin qiymətindəndirilmə növü: B Paylanmanın növü: normal Qiymət: 1,0 Standart qeyri-müəyyənlik: $u(K)=0,0025$
<p>Təbii qazın tərkibindəki qazların sıxılma əmsallarının orta kvadratik meyli: $\sigma_{Kmetan}=0,25$; $\sigma_{Ketan}=1,0$; $\sigma_{Kpropan}=1,0$; $\sigma_{Kbutan}=1,5$; $\sigma_{Kkarb.qazı}=1,5$; $\sigma_{Kazot}=0,5$. Təbii qazın sıxılma əmsalının orta kvadratik xətası $\sigma_K = [(1-K)^2(\sigma_P^2 + 16\sigma_T^2 + 4\sigma_P^2 + 0,04\sigma_{N_2}^2 + 0,003\sigma_{CO_2}^2) + \sigma_{Kadval}^2]^{0,5}$ düsturu üzrə hesablanır. $\sigma_K=0,25\%$ olur. $u(K) = 0,25 \cdot 1,0/100=0,0025$</p>	

2.3. Müəhiddən tərtib

Daraldıcı quruluşun diametrinin ölçülməsi zamanı beş ölçü alınmışdır:

$d_1=121,14$ mm; $d_2=121,18$ mm; $d_3=121,17$ mm; $d_4=121,19$ mm; $d_5=121,20$ mm.

Alınan ölçülər əsasında orta hesabı qiymət və onun orta kvadratik meyli hesablanmışdır:

$$\bar{d} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_i = 121,2 \text{ mm} \quad (2)$$

$$(\bar{\sigma}) = \frac{1}{n(n-1)} \sum_{i=1}^n \sqrt{(d_i - \bar{d})^2} = 0,034 \text{ mm} \quad (3)$$

2.4. Korrelyasiya

Modelin təbii (1.1) daxil olan heç bir giriş təbii bir-birilə əlaqəli deyil, korrelyasiyaya malik giriş kimi baxılmır.

2.5. Qeyri-müəyyənlik büdcəsi

Korrelyasiyaya malik olmayan girişlər üçün cəmi standart qeyri-müəyyənlik əlaqədəki düstur üzrə təyin edilir[3]:

$$u_c(y) = \sqrt{\sum_{i=1}^N \left(\frac{\partial f}{\partial x_i}\right)^2 u^2(x_i)} = \sqrt{\sum_{i=1}^N [c_i u(x_i)]^2} = \sqrt{\sum_{i=1}^N u_i^2(y)}, \quad (4)$$

burada $u(x_i)$ - x_i giriş miqyasının standart qeyri-müəyyənliyi; $c_i = \frac{\partial f}{\partial x_i}$ -həssaslıq əmsali; $u_i(y)$ - cəmi standart qeyri-müəyyənlikdə hər bir i -ci giriş miqyasının payıdır.

Cədvəl 11.2

Təbii qazın sızma üçün qeyri-müəyyənlik büdcəsi

X_i	x_i -nin qiyməti	Standart qeyri-müəyyənlik $u(x_i)$	Həssaslıq əmsali c_i	Qeyri-müəyyənlik payı $u_i(y)$
α	0,6480	0,0021	$\frac{0,2109 \alpha d^2 \sqrt{\Delta P \cdot P}}{\sqrt{\rho T K}} = 0,8789$	0,0018 m ³ /s
ε	0,9985	0,0095	$\frac{0,2109 \varepsilon d^2 \sqrt{\Delta P \cdot P}}{\sqrt{\rho T K}} = 0,1759$	0,0017 m ³ /s
d_{20}	121,2 mm	0,0340 mm	$\frac{0,2109 \varepsilon d \sqrt{\Delta P \cdot P}}{\sqrt{\rho T K}} = 11,9937$	0,4078 m ³ /s
ΔP	160 kqk/m ²	1,440 kqk/m ²	$\frac{0,2109 \alpha d^2 \sqrt{P}}{\sqrt{\rho T K} \sqrt{\Delta P}} = 0,0011$	0,0016 m ³ /s

P	1,1270 kq/cm ²	0,0080 kq/cm ²	$\frac{0,2109 \times s d^2 \sqrt{\Delta P}}{C d v 12.1 - in \text{ ardı}} = -0,0156$	0,0001 m ³ /s
ρ	0,7230 kq/m ³	0,0006 kq/m ³	$-\frac{\rho \sqrt{sTK}}{T \sqrt{sTK}} = -0,2431$	
T	323K	1,0562K	$-\frac{0,2109 \times s d^2 \sqrt{\Delta P}}{T \sqrt{sTK}} = -0,0005$	-0,0006m ³ /s
K	1,0000	0,0025	$-\frac{0,2109 \times s d^2 \sqrt{\Delta P}}{K \sqrt{sTK}} = -0,1758$	-0,0004m ³ /s
Q	1756 m ³ /s	0,4119m ³ /s		

2.6. Geni qeyri-müyy nlik

Geni qeyri-müyy nlik $U(Q)$ t bii qazın standart qeyri-müyy nliyini $u(Q)$ hat msalı k-ya vurmaqla t yin edilir [3]. 95% etimad s viyyi si üçün normal paylanmada $k=2$ q bul edilir:

$$U(Q) = kU(Q) = 2 \cdot 0,4119 = 0,8238 \text{ m}^3/\text{s}.$$

2.7. Ölçm n tic si

Ölçül n Q k miyy tinin qiym tind n v U geni qeyri-müyy nlikd n ibar t olan tam ölçm n tic si a a ıdaki kild verilir:

“T bii qazın s rfi $(1756 \pm 0,8238) \text{ m}^3/\text{s}$ t şkil edir, burada $\pm$ işar sind n sonra g l n d d geni qeyri-müyy nliyin d di qiym tidir, o, standart qeyri-müyy nliyi n z rd tutulan normal paylanmaya saslanan v t qrib n 95% hat ehtimalına uy un olan intervalı t yin ed n $k=2$ hat msalına vurmaqla alınmı dır.

2.8. N tic

S rfin ölçülm qeyri-müyy nliyinin qiym t l ndirilm sind m qş d s rfin ölçülm sind müxt - lif ölçm vasit l ri v ölçm avadanlı mın istifad edilm sind n asılı olmayaraq, ölçm n tic l - rinin yolveril n f rql nm l rinin s rh dl rini müyy n etm kdir. Ölçm nin qeyri-müyy nlik büdc sinin t kiledicil rini analiz etm kl v daha h miyy tli olanlarını, onları azaltmaq m qş di il a kar etm kl ölçm d qiqliyini yüks ltm k olar.

D yi n t zyiql r dü güsü üsulu il s rfin ölçmülm sinin qeyri-müyy nliyinin t yini zaman qeyri-müyy nlik büdc sinin analizi n tic sind müyy n edilmi dir ki, ölçm nin d qiqliyinin artırılması üçün daraldıcı qur unun diametrinin seçilm sin xüsusi diqq t yetirm k m qş d uy - undur. Bel ki, c m qeyri-müyy nliyin t rkibind n cox payı diafraqmanın diametrinin qeyri - müyy nliyi t kil edir.

d biyyat

1. . . . . - .: « . . . . . », 2020.
2. 34100.3-2017. . . . . 3. . . . . - .: . . . . . , 2017.

ISO/IEC 17025-2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.